

ישיבת הר עציון בית מדרש האלקטרוני (ב.מ.א.)

הפטרת השבוע

סידרת שיעורים ע"י הרב יהודה שביב

הפטרת חיי שרה

טוב אחרית דבר מראשיתו (1) (מל"א, א', א-לא)

א. באים בימים

אף הפטרה זו, כקודמתה, לקוחה מספר מלכים. הפעם מתחילת הספר. ודאי שראו חכמים קו משותף בפתיחה: "זקן בא בימים". בפרשתנו, לאחר הסיפור על פטירת שרה וקבורתה במערת שדה המכפלה, פותחת הפרשה: "ואברהם זקן בא בימים", וכך פותח ספר מלכים: "והמלך דוד זקן בא בימים" (2). אלא שבמקום שבו מורגש שיתוף הנוסח, בו במקום מובלט השוני; אצל אברהם הרי זו פתיחה לחיים מחודשים (3), ואילו אצל דוד זו פתיחה המבשרת על דעיכה.

ב. ראשון ואחרון

באמת אין מדובר רק בביטוי משותף, אלא במסכת חיים דומה. גם אברהם וגם דוד בונים ומייסדים. אברהם מייסד את האומה הנבחרת ואילו דוד מייסד את המלוכה. זה וזה הולכים ונוסעים ונוודים ממקום למקום, עד שהם נקבעים במקום של קבע. אף הם, אברהם ודוד, משמשים קצוות לשרשרת ההנהגה האבהית של אומה; אברהם הוא הראשון בשבעת הרועים, ודוד - השביעי. מסתבר, שהרבה מהצלחותיו של דוד, מכוחו של אביו הראשון אברהם בא לו, שהוא אשר סלל את הדרך. ואם בהפטרה עוסקים בהמלכת שלמה, העתיד לקבל מלכות שלימה, ועתיד לזכות בהכרתם של מלכי ארץ קרובים ורחוקים, הרי שראשיתו של דבר בכבוד לו זוכה אברהם בפרשתנו, כשעמי הארץ משמיעים באזניו: "נשיא אלהים אתה בתוכנו" (כ"ג, ו).

ג. ולערב אל תנח ידך

לשני האישים הבאים בימים מתבקשת אשה לכלכל את שיבתם. לדוד מבקשים סוכנת כדי להקל את מצוקתו הגופנית, ואילו לאברהם - אישה ממש, כדי לחיות חיים משותפים יציריים, והוא עוד מעמיד ממנה שישה צאצאים. ההבדל בולט עוד בכך, שאצל דוד הרי זו יוזמה של הסובבים אותו: "ויאמרו לו עבדיו יבקשו לאדני המלך נערה..." (1), ואילו אצל אברהם נאמר: "ויסוף אברהם ויקח אשה ושמה קטורה" (כ"ה, א) (4). ואין הוא עושה לביתו שלו, בטרם דאג למצוא בת זוג מתאימה לבנו, ליצחק.

ד. בין בית לבית

בית מלכותו של דוד הוכן שנים הרבה לאחר ייסוד הבית הלאומי על ידי אברהם. כסבורים היינו שהוא אל נכון איתן יותר ומבוסס יותר. באה תמונת ההפטרה המוצבת לעומת תמונת הפרשה, ומראה היפוכם של דברים. אברהם אשר ידע סיבוכים ופיתולים הרבה בחייו, הרי הוא שורר בביתו בימי זקנותו. אף הוא דואג להמשכיות הראויה: "ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק. ולבני הפילגשים... נתן אברהם מתנת וישלחם מעל יצחק בנו בעודנו חי..." (כ"ה, ה-ו). ואילו ביתו של דוד רוחש תככים ואינטריגות, ואדוניה ממליך את עצמו עוד בחיי אביו.

אברהם זוכה לראות גם את ישמעאל, זה הבן שגורש בשעתו מן הבית, משלים וחוזר, ולכן פטירתו היא בשיבה טובה, כשהוא זקן ושבע: "ויקברו אותו יצחק וישמעאל בניו" (שם, ח-ט). ואילו אצל דוד אין אנו יודעים אם היה עוד מי מבניו, פרט לשלמה, שהשתתף בקבורתו (5).

ה. שאלה של חינוך?

שמה ניתן לתלות את הקולר בחינוך המוקדם של הבנים. אצל אברהם מציין הכתוב: "כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' (בראשית, י"ח, יט), ואילו לגבי אדוניה רומז הכתוב שהכשלוך נעוץ במחדל חינוכי של דוד: "ולא עצבו אביו מימיו לאמר מדוע ככה עשית" (ו). ואת שרמז לו הכתוב, פירשו חז"ל בהרחבה, ראה במדרש ריש שמות רבה (6).

ו. דוד מלך ישראל חי

במקום בו אתה מוצא את חולשתו של דוד, בו במקום אתה מוצא את התנערותו ואת תחייתו.

הנה הוא שוכב על ערש דווי, ומוטל כאילו חסר אוניס במיטתו. אין צורך לומר שרחוק היה מכל הנעשה בממלכה, אלא אף בביתו שלו אין הוא יודע את שנעשה. והנה באחת הוא מתנער ושב לאיתנו (7), ומזעיק את בת שבע אליו ונשבע לה להמליך עתה את שלמה, והוא פועל ועושה. ונוכח התחייה המבשרת הלזו מתפעמת בת שבע ומברכת: "יחי אדני המלך דוד לעולם". זו הקריאה המהדהדת באזנינו עם סיום הקריאה, ואין כמותה לבטא את תכונתו המיוחדת של דוד, זו המלווה אותו כל ימי חייו: התנערות ותחייה.

ז. בטחון והשתדלות

אין לך דבר הקובע את גורל חייו של היחיד כזיווגו, ואין לך דבר הקובע את גורל חייה של האומה כקביעת ההנהגה. טבעי על כן, שנושאים מכריעים אלו יוכתבו מגבוה.

כך מצינו לגבי זיווגו של אדם: "מן התורה מן הנביאים ומן הכתובים - מה' אשה לאיש..." (מור"ק י"ח:). ועוד שנינו במסכת סוטה (ב.): "ארבעים יום קודם יצירת הולד, בת קול יוצאת ואומרת: בת פלוני לפלוני".

לגבי הנהגה מצינו שהדברים נקבעים מן השמיים, אין צריך לומר הנהגת אומה, אלא אף הנהגה ושלטון כל שהוא, כפי שנאמר במס' ברכות (נח.): "אפילו ריש גרגיתא (הממונה על החופרין חפירות - רש"י), מן שמיא מנו ליה".

אם נבקש את עיקר סיפור הפרשה, הרי ללא ספק סיפור שידוכו של יצחק הוא העיקר. ואם נבקש את עיקר סיפור ההפטרה, הרי ללא ספק קביעת היורש, המלך הממשיך, היא עיקר הסיפור. והנה גם כאן וגם שם אין בני האדם נשענים על הבטחה שמיימית, אלא פועלים ככל שבידם כדי להשיג את שנראה להם חיוני וטוב.

אברהם שולח את נאמן ביתו עד למרחוק, כדי למצוא את המתאימה ליצחק בנו, ועם שהוא יודע כי "ה' אלהי השמים... הוא ישלח מלאכו לפניך" (כ"ד, ז), אין זה פוטר אותו מהשתדלות ומעשיה (8).

כיוצא בזה, ועוד ביתר שאת, מצינו בהפטרה.

לגבי יורשו של דוד במלכות מצינו הבטחה מפורשת ודברים מפורשים, שנמסרו לו לדוד בשליחות ה', אותם משמיע דוד לימים באזני שלמה בנו:

"הנה בן נולד לך הוא יהיה איש מנוחה והניחותי לו מכל אויביו מסביב כי שלמה יהיה שמו ושלוש ושקט אתן על ישראל בימיו. הוא יבנה בית לשמי... והכינותי כסא מלכותו על ישראל עד עולם" (דבה"י, א', כ"ב, ט-ז).

ודאי היה דבר ה' זה ידוע לנתן הנביא, ואפשר שהוא עצמו ניבא את הדברים בשעתו.

מפליא מאד לראותו כה נרעש ממעשהו של אדוניה. כלום לא מוטב לו לנביא להתברך בלבבו ולומר: 'עוצו עצה ותופר'; 'דבר א-להינו יקום לעולם', ומה לו לבקש עצות ותחבולות, לשים דברים בפי בת-שבע, ולבוא בעצמו לקבול באזני המלך?

מסתבר, שדווקא עובדת היותו מודע ל'תכנית האלהית', נוסכת בו עוז ומרץ וכשרון פעילות לזום ולעשות, כדי לממש את התכנית, להיות פועל עם א-ל.

הערות :

(1) קהלת, ז', ח. ובמדרש קהלת שם דרש רבי עקיבא : "טוב אחרית דבר - כשמראשיתו הוא טוב".

(2) וכלשון הזה לא מצינו עוד אלא אצל יהושע, ראה שם, תחילת פרק י"ג : "ויהושע זקן בא בימים ויאמר ה' אליו אתה זקנת באת בימים", ובתחילת פרק כ"ד : "ויהושע זקן בא בימים ויקרא יהושע לכל ישראל... ויאמר אליהם אני זקנתי באתי בימים". אבל שם, בשני המקומות, התיאור הסתמי במקרא הוא רקע לדיבור המפורש שיבוא בעקבותיו, אם דיבורו של הקב"ה ואם דיבורו של יהושע.

(3) וכבר הוא למוד בכך, שכן לאחר שנאמר עליו ועל שרה : "ואברהם ושרה זקנים באים בימים (בראשית, י"ח, יא), זכו הם להיבנות, ונולד להם בנם יצחק, לזקוניהם.

(4) אכן מובאת דעה בחז"ל, שיצחק הוא שהלך לבקש אשה לאביו אברהם (ב"ר, ס', יג), אולי גם כדי להקביל בין האב לבן : אברהם דואג לאשה לבנו כדי שיינחם עמה על מות אמו, ויצחק דואג לאשה לאביו כדי שיינחם עמה על מות רעייתו.

(5) אמנם בעל דבה"י מציין לגבי דוד : "וימת בשיבה טובה שבע ימים עשר וכבוד" (סוף דבה"י, א'), כאילו ביקש להעתיק את הלשון האמור לגבי אברהם, ועוד להוסיף עליו.

(6) אבל מאלף הדבר, ששם ביקרו את אברהם ואת דוד כאחד, ואת קלקול בניהם זקפו לחובת החינוך הלקוי והמתירני של אברהם ושל דוד. ואולי זה מלמד, שאלו הנושאים על שכמם משא חינוך של עם שלם, או של ציבורים גדולים, עשויים להיכשל בביתם שלהם.

(7) ולפי דרשה אחת בחז"ל אף גילה את אונו ועלומיו.

(8) ומעניין להשוות דרכו שלו לדרכו של אליעזר עבדו ; האחרון במקום לחפש ולבקש ולדרוש, מצפה שמן השמים יזמנו לו את המתאימה ליצחק, ודי לו לאליעזר ב..."ניחוש".

כדי להרשם יש לשלוח בקשה לכתובת

MAJORDOMO@ETZION.ORG.IL

עם התוכן :

. GET YHE-TEST H-SUBSCRIBE

קיימת גם מערכת שיעורים באנגלית. כדי לקבל רשימת השיעורים, יש לשלוח בקשה לכתובת :

LISTPROC@JER1.CO.IL

עם התוכן :

. INFO YHE-ABOUT

בשאלות אפשר לפנות למשרד הישיבה 02-9931-456 ולבקש את משרד האינטרנט, או לכתוב

לכתובת YHE@JER1.CO.IL

כל הזכויות שמורות 1997 ישיבת הר עציון